

# KATOLIKUS KÁNTORLAPOK

— Szerkeszti: Balogh Piusz O. Praem. —

Mezei Zsolt

## „Versus orientem”

A misézés irányának problematikája a római liturgiában

*(...) Végül, csak akkor vezessenek be újításokat, ha azokat az Egyház valódi és biztos lelki haszna követeli; de akkor is ügyelni kell arra, hogy az új formák a már meglévő formákból mintegy szervesen nőjenek ki. (...)*” (Sacrosanctum Concilium, 23.)

A II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciója mérföldkő a katolikus Egyház történetében. A liturgia jelentősége abban is megmutatkozott, hogy a zsinat ezt a szkémát kezdte el tárgyalni, és első dokumentumaként a liturgikus konstitúció (Sacrosanctum Concilium, rövidítve: SC) született meg (1963. december 4.)<sup>1</sup> A zsinat utáni reformok sorozatát (új miseliturgia, megújított liturgikus könyvek, a szentségek megújított rendje stb.) ez a dokumentum indította el. A SC összefoglalta a liturgia teológiai alapjait. Azonban különbséget kell tennünk a zsinati dokumentum és a zsinat utáni reformok (a gyakorlati megvalósítás) között. „Kétségtelen tény, hogy VI. Pál pápa liturgikus reformja, amelyet a zsinat után megvalósítottak, egy volt a zsinati konstitúció elveinek lehetséges alkalmazásai közül, de nem az egyetlen. Ha valaki esetleg néhány bírálatot fogalmaz meg a reformmal kapcsolatban, nem tagadja meg szükségképpen a zsinati reformot, hanem csak a zsinati szöveg megvalósításának bizonyos egyoldalúságaira mutat rá.”<sup>2</sup> Nem kérdőjelezzük meg a zsinati konstitúció érvényességét és jogosságát, hanem arra szeretnénk rámutatni, hogy e dokumentumra hivatkozva, a miseliturgia megújítása ürügyén hogyan változtatták meg a misézés irányát és lelkiségét.

A SC ugyanis egyáltalán nem írta elő, hogy az oltárral bármit is csinálni kellene „reform” címszó alatt. Ezzel a kérdéssel kapcsolatban egyáltalán nem foglalt állást, már csak azért sem, mert nem fordulhatott szembe XII. Piusz pápa „Mediator Dei et hominum” kezdetű liturgikus körlevelének az oltárforgatás

<sup>1</sup> Rendelkezései 1964. február 16-án léptek életbe.

<sup>2</sup> Dolhai Lajos: „A liturgia reformja”, *Vigilia* (67) 2002/11. 834–835.

tülbuzgóit megfeddő mondataival.<sup>3</sup> Ebből idézünk: „Minden az előírások szerint és méltósággal folyjék, és senkinek, még a papnak se legyen szabad a templomokat a saját tetszése szerint kísérletezésekre felhasználnia.”<sup>4</sup>

## Miért miséz(t)ünk „háttal”?<sup>5</sup>

### A pap szerepe

A misézés irányának megváltoztatása mögött alapvetően a pap szerepének átértelmezése húzódik meg. Több mint 1500 éven keresztül a liturgikus fölfogás a következő volt. A pap a hívő nép „követe”, közbenjárója, így vele megegyező oldalon állva mutatja be az áldozatot Istennek. Kiválik a nép közül —hiszen Isten választotta ki, amikor a papi szolgálatra meghívta—, fölmegegy az Úr hegyére, az Úr oltárához, hogy ott a nép üdvösségéért az egyetlen, Istennek kedves áldozatot bemutassa. A liturgikus reform nyomán elterjedt szembemisézés ezzel szemben azt hangsúlyozza, hogy a pap Istentől jött követ, Krisztus helyettese a nép színe előtt. „A mai liturgikus szemlélet és ennek megfelelő gyakorlat jobban hangsúlyozza a pap és a hívek közti közösség gondolatát (dialógus, népnyelv), az aktív együttműködést, továbbá a misének «hirdető», valamint lakomajellegét is erőteljesebben emeli ki.”<sup>6</sup> Az okfejtésben van némi logikai ellentmondás, hiszen ha a pap Isten követeként áll az oltár mögött, akkor ez éppen nem erősíti, hanem gyengíti a közösséget a néppel. Erre mutat rá Ratzinger bíboros is egyik interjúkötetében, amikor egy kérdésre így válaszol: „Úgy hiszem, itt alakult ki a klerikalizmus egy fajtája, mely a női papság követelését is érthetőbbé teszi. A papnak személyében támad fontossága, képesnek kell lennie a liturgiát tetszetősen végezni, képesnek kell lennie mindent jól megjeleníteni. Ő az ünnep tulajdonképpeni központja. Ebből szükségszerűen fakad a kérdés, miért csak ezek a választottak? Ha ellenben mint személy teljesen visszavonul (pl. ha az áldozati részben háttal fordít — M. Zs.), s valóban csak képvisel, és csak hívő cselekménye által van jelen, akkor a dolgok nem körülötte forognak, hanem ő kikerül a központból, és valami nagyobb jelenik meg. Ezért, úgy hiszem, a manipulálhatatlan hagyomány erejét és súlyát újra jobban kell látnunk.”<sup>7</sup> Ha tehát a pap a közösség élén állva, a hívőkkel egy irányba nézve viszi a Mennyei Atya elé az áldozatot, akkor ez a szimbolika sokkal jobban kifejezi a pap és a hívők egységét.

<sup>3</sup> Dobszay László: *Jegyzetek a liturgiáról*. Budapest 2001. 241.

<sup>4</sup> XII. Piusz: *Mediator Dei et hominum* kezdetű apostoli körlevele a liturgiáról (1947). 107. Budapest 1948. Szent István Társulat.

<sup>5</sup> Már maga az elnevezés is félrevezető és bizonyos szempontból degradáló, mert az abszurditás illúzióját kelti. Ha helyesen gondolkodunk, akkor inkább azt emeljük ki, hogy a pap a néppel megegyező irányba tekint.

<sup>6</sup> Várnagy Antal: *Liturgika. Szertartástan*. Az Egyház nyilvános istentisztelete. Abaliget 1995. 319.

<sup>7</sup> Joseph Ratzinger: *A föld sója. Kereszténység és Katolikus Egyház az ezredfordulón. Beszélgetés Peter Seewaldal*. Budapest 1997. 142.

Érdeemes elgondolkodni Ratzinger bíboros szavain, hogy tudniillik a nép felé fordulás milyen lélektani változást eredményezett — a papok, illetve a hívek lelkében? Nem kényszeríti-e bele a papokat ez a helyzet egy olyan szerepbe, amely már nem az Isten színe előtt álló ember szerepe, hanem egy népnek szóló, látványos „produkció” megjelenítése? Alázatosságra nevel-e a nép felé fordulás? Vagy valami másra?

Érthetetlen a Római Misekönyv Általános Rendelkezéseinek 269. pontja is, mely azt mondja: „Vigyázni kell, hogy a gyertyatartók ne akadályozzák a híveket annak látásában, ami az oltárnál történik, vagy amit az oltárra helyeznek.” Mennyiben „láttnivaló” az, ami az oltáron történik? A szentmise áldozati része éppen nem látványosság, nem felszín, hanem mélység. Az igeliturgia természetesen a nép felé fordulva történik, az áldoztatás szertartása is — de az átváltoztatás maga misztérium, és nem a szemnek, hanem a szív mélyén lakó hitnek szól. Attól, hogy látom, ahogyan a pap fölemeli a kenyeret vagy a kelyhet, nem lesz nagyobb a hitem...

### Keletelés

E gondolatmenethez kapcsolódik a következő. A templomépítészetben és az áldozatbemutatás irányának megválasztásában ősi szimbolika nyilvánult meg. Ez pedig a keletelés (= orientáció). Itt most csak keresztény vonatkozásaira, megnyilvánulásaira térünk ki, kultúrtörténeti szerepével nem foglalkozunk.

1.) Mivel a Nap Krisztus jelképe, az első keresztények eszkatológikus reményük miatt fordultak abba az irányba, ahonnan Krisztus második eljövetelét várták. Szír vértanúakták tanúsága szerint a keresztények gyülekezési helyükön a terem keleti falára keresztet rajzoltak vagy festettek, s előtte napjában hétszer imádkoztak. A kereszteléskor a jelöltnek szintén kelet felé kellett fordulni: ezzel is jelét adta megtérésének. Tertullianus a II. században már „ősi hagyomány”-ként beszél a kelet felé történő imádkozásról. A kelet felé fordulás felidézi Krisztus mennybemenetelét is (aki „fölment az egek ege fölé napkeletre” Zsolt 67,34). A kelet felé imádkozó keresztény e szimbolikus cselekedetével ki akarja fejezni, hogy nem akar sötétségben járni, hanem az igazi világosságot keresi, „amely minden embert megvilágosít”. (Jn 1,9) „A földkerekségnek négy része van: észak, dél, nyugat, kelet. Ki ne tudná, hogy napkelet nyilvánvalóan mutatja érzékeinket, hogy arrafelé fordulva kell imádkoznunk, s jelképesen a léleknek az igazi világosság felkeltét kell megpillantania?” (Órigénész) Keletről kell várnunk Krisztust, aki az utolsó napon visszatér: „Mint ahogy a villám napkeleten támad, és napnyugatig látszik, olyan lesz az Emberfiának eljövetele is.” (Mt 24,27)

2.) A templomépítészet vonatkozásában a keletelésnek két formája létezett:

a) A templomkapu keletelése: ebben az esetben a templom főbejárata nézett keletre, a szentély — az áldozati oltár — nyugatra. Ilyen pl. a római Szent Péter-bazilika, a lateráni Szent János-bazilika vagy az ugyancsak római Santa Maria Maggiore-bazilika.

b) Az oltár keletelése: a szentély keletre, a főbejárat nyugatra néz. Az ókeresztény kort követően ez megoldás terjedt el általánosan.<sup>8</sup> A templomok (azaz a szentély) keletelésének négyféle módja ismert:

— A tényleges napéjegyenlőség alapján: a templomtengely megegyezik a csillagászati K–Ny irányal.

— A névleges napéjegyenlőség alapján: a templomtengelyt a naptárilag rögzített napéjegyenlőségi napok (márc. 21., szept. 23.) valamelyikén a tényleges napkelte vagy napnyugta irányára tűzték ki.

— Napfordulói tájolás: a napforduló napjaira (jún. 22., dec. 21.) való kitézés.

— A védőszent ünnepével kapcsolatos keletelés: az adott nap (pl. Szent György, ápr. 24.) tényleges K–Ny-i irányára történik. Ez az irány naponta változik a napfordulók által meghatározott szélső értékek között.<sup>9</sup>

„A mai ember kevés megértéssel viseltetik egy ilyen «keletelés» iránt, míg a zsidóság és az iszlám számára ugyanúgy, mint korábban, magától értődő dolog az, hogy az ember a centrális kinyilatkoztatási hely felé fordulva imádkozik. (...) A nyugati világban az az absztrakt gondolkodás vált uralkodóvá, mely bizonyos szempontból éppen a keresztény fejlődés gyümölcse is: Isten szellemi természetű, és Isten mindenütt jelen van: nem azt jelenti-e ez, hogy az imádság nem kötődik helyhez és irányhoz? Valóban imádkozhatunk mindenhol, és Isten számunkra mindenütt elérhető. Az istenkép ezen egyetemesége a keresztény univerzalizmusnak a következménye... Az univerzalitásnak ez a tudata azonban a kinyilatkoztatás gyümölcse. Isten mutatta meg magát nekünk. [...] a keresztény imádságban ahhoz az Istenhez való fordulás fejeződik ki, aki számunkra kinyilatkoztatta magát.”<sup>10</sup> Említettük már a keletelésnek azt a formáját, amikor a templomkapu nézett keleti irányba, az oltár pedig nyugatra. Ez a római bazilikák gyakorlata volt, de Rómán kívül nem terjedt el. Sohasem lett tömegjelenség. Ilyen volt —és ma is ilyen— pl. a Szent Péter-bazilika. Ennek szentélye (és így oltára is) a templom nyugati oldalán van: Ha tehát a szentmisét bemutató pap — ahogyan az imádkozási hagyomány megkívánta — kelet felé akart tekinteni, akkor úgy kellett elhelyezkednie az oltárnál, hogy a néppel szembe nézett. Igen ám, de amikor a pap —végig a kánon alatt— kelet felé fordult, akkor az egész hívősereg, a nép is vele fordult! Mai, túlságosan is racionális, a jelképiség iránt érzéketlen szemléletmódunknak furcsa ez, hiszen képzeljük csak el a szituációt: a néptömeg a templom főbejárata felé néz, mindannyiuk háta mögött — mintegy „a sor végén” — pedig ott áll a pap az oltárnál, mondja a kánont és szintén kelet felé néz! Így miséztek az említett római templomokban. És számukra ez teljesen természetes dolog volt.

De az általánosan elterjedt gyakorlat szerint az oltárt keletelték: így a hívő közösség és a pap —mint a közösség vezetője, Isten kegyelme által kiválasztott ember— az oltár előtt (tehát ugyanazon az oldalon) állva együtt mutatta

<sup>8</sup> A középkori templomépités szabálya volt, hogy a templomtengely K–Ny irányú legyen.

<sup>9</sup> E módszer használata XIII–XVI. századi falusi templomainknál általános.

<sup>10</sup> Joseph Ratzinger: *A liturgia szelleme*. Budapest 2002. 68.

be az áldozatot Istennek. Pap és hívek egy irányba néztek, keletre, ahonnan Krisztus jön majd vissza az ég felhőiben. A zarándokló Egyház képe ez: a közösség földi pásztorának vezetésével menetel a visszatérő Jó Pásztor elébe, a Mennyei Jeruzsálem felé. Ez az Egyház évezredek, megszentelt hagyománya, amely ma is érvényben van — illetve: volna, ha egy történelmi-teológiai tévedés nyomában elburjánzó divat el nem tüntette volna szinte teljesen.

Mi történt?

A liturgikus mozgalom néhány úttörője —ahogy ezt Louis Bouyer kiváló könyvéből megtudhatjuk— szerette volna a szentmise lakoma- és közösségi jellegét jobban kihangsúlyozni az áldozati jelleg mellett. Ezért bíztattak az oltár megfordítására, s „gyakorlatukat azzal a mondvacsinált ürüggyel védték meg, hogy ez lett volna az ősi gyakorlat. Pontosán tudták, hogy ez nem így van.”<sup>11</sup> „Az évszázadunkban végbement liturgikus megújulás ezt a feltételezett alakzatot tette magáévá, és így abból az istentisztelet formájának új gondolatát fejlesztette ki: az Eucharisziát *versus populum* (a nép felé fordulva) kell celebrálni, az oltárnak —mint az a Szent Péter-templom normatív alakjában látható— úgy kell felállítva lennie, hogy a pap és a nép egymásra tekintsenek, és így közösen képezzék az ünneplők körét. Csak ez felel meg a keresztény liturgia értelmének, az aktív részvétellel irányuló kívánságnak. Csak így tudunk az utolsó vacsora eredeti képének is megfelelni. Ezek a végkövetkeztetések végül is olyan meggyőzőeknek bizonyultak, hogy a zsinat után (amely maga nem beszél a «nép felé való fordulásról») mindenütt új oltárokat emeltek; a «versus populum» celebrálási irány ma éppen a II. Vaticanumnak köszönhető liturgikus megújulás gyümölcésének tűnik.”<sup>12</sup>

Így már érthető Bouyer okfejtése, aki történelmi tények alapján bizonyítja: „Annak az ötletnek, hogy a néppel szemben végzett liturgia lett volna az ősi liturgia és különösen az eucharisztikus lakoma formája, nincs más alapja, mint egy téves elképzelés arról, hogy milyen is lehetett az ókori étkezés, legyen az keresztény vagy másféle. A kereszténység kezdetén semmiféle étkezésen sem foglalt helyet az asztaltársaság vezetője a többi résztvevővel szemben. Ők mind egy szigma alakú asztal domború felén ültek vagy heverték... Az őskeresztényeknek tehát sehonnan sem támadhatott az az ötletük, hogy az étkezés vezetéséhez valaki a néppel szembe forduljon. Sőt, pont az ellenkező elrendezéssel emelték ki az étkezés közösségi jellegét, vagyis azzal, hogy minden résztvevő az asztalnak ugyanazon a felén foglalt helyet. (...) hozzá kell tenni továbbá, hogy a késő római oltár leírása mint «szembemiséző» vagy a nép felé fordított oltár, teljesen újkori. Ilyen kifejezést sohasem használtak a keresztény ókorban.”<sup>13</sup>

Igen tanulságos ehhez hozzátennünk a Hittani Kongregáció prefektusának, Ratzinger bíborosnak a gondolatmenetét, aki kiemeli, hogy a szimbólumok iránti érzéketlenség korában, azaz a XX. században a templomépítészetben is

<sup>11</sup> Louis Bouyer: *Építészet és liturgia*. Ford. Füzes Ádám. Szeged 2000. 71.

<sup>12</sup> Ratzinger: *Uo.* 70.

<sup>13</sup> Bouyer: *Uo.* 38.

elhomályosultak korábban magától értődő alapelvek. „Csak ezzel magyarázható, hogy a pap és a nép közös irányba való imádkozása a «fal felé történő celebrálás» vagy a «népnek való hátat fordítás» címkéjét kapták, ezzel mindezenesetre abszurdnak és teljesen elfogadhatatlannak kellett látszaniuk. Csak ezzel magyarázható, hogy a lakoma —méghezvázá újkori képeken elképzelve— vált a keresztények liturgikus ünnepének normatív gondolatává. A valóságban ezáltal olyan klerikalizálódás jött létre, ami azelőtt sohasem létezett.<sup>14</sup> Most a pap —az előljáró, ahogy ma inkább nevezik— az egésznek a tulajdonképpeni vonatkoztatási pontjává válik. Minden órá vonatkozik. Őt kell látni, az ő cselekvésében kell részt venni, neki kell válaszolni, az ő kreativitása hordozza az egészet. Magától értődő dolog, hogy megpróbálják ennek a csak most kialakult szerepnek a csökkentését azáltal, hogy különböző feladatokat adnak a híveknek, és a «kreatív» alakítást olyan előkészítő csoportokra bízzák, amelyek mindenekelőtt «saját maguk kívánnak megnyilvánulni, és ezt is várják tőlük». Egyre kevésbé Isten áll a látótérben, és egyre fontosabbá válik mindaz, amit azok az emberek végeznek, akik itt találkoznak, és egyre kevésbé kívánják magukat egy «előzetesen megadott sémának» alávetni. A papnak a néphez való fordulása így a közösséget egy önmagában zárt körré alakítja. A közösség —alakjánál fogva— többé nem nyitott előre és fölfelé, hanem saját magába zárul. A közös kelet felé fordulás nem «fal felé történő celebrálás», nem azt jelentette, hogy a pap a népnek «a hátat mutatja»: egyáltalán nem tartották ezt ennyire fontosnak. (...) Itt [...] sokkal inkább annak a papnak és népnek közös irányultságáról van szó, akik tudatában vannak annak, hogy közösen haladunk egy menetben az Úr felé. Nem alakítanak köröket, nem egymást szemlélik, hanem az *Oriens* felé felkerekedett Isten népeként a hozzánk közeledő, eljövendő Krisztus felé vándorolnak.”<sup>15</sup>

Az oltár a papi liturgia terepe, Mircea Eliade kifejezésével a világ közepe, a szent tér létesítő eleme, amelynek erőterében a szentély kialakul.<sup>16</sup> Az oltár az ég és a föld találkozási pontja. „Ezért idegen az egész keresztény hagyománytól a római katolikus templomok mai, egy szimbólumokra érzékeny kor szemében diabolikus gyakorlata, amelyben a pap, az egész közösséget Isten előtt képviselő küldött nyugatra, evilág és a sötétség irányába néz.”<sup>17</sup> Tegyük hozzá, hogy mindeközben hátat fordít a tabernákulumban (is) jelenlévő Krisztusnak. Ez talán helyes?

<sup>14</sup> Idézhetjük a Római Miskönyv Általános Rendelkezései közül pl. a 271-et, amely szerint: „Az ünneplést vezető pap ülőhelyének jeleznie kell, hogy ő a közösség előljárója, és feladata az imádság irányítása. A papi szék legalkalmasabb helye a néppel szemben, a presbitérium tengelyében van.” Ez az a hely, ahol a templomok túlnyomó többségében ma a tabernákulumban van. A szentségi Jézus helyett az „elnöklő” papot nézzük? Ez is az új —protestáns hatást mutató— klerikalizmus!

<sup>15</sup> Ratzinger: *Uo.* 72–73.

<sup>16</sup> Mircea Eliade: *A szent és a profán. A vallási lényegről.* Budapest 1996. 15–61.

<sup>17</sup> Földváry Miklós István: „«Istenünk tornácaiban». Az osztott templomtér jelentőségéről”, *Magyar Egyházzene* IX (2001/2002) 171–182.

## A misekönyv rendelkezései

Ha vesszük a fáradságot, és végigolvassuk a ma hatályos Római Misekönyv instrukcióit, akkor két dolgot állapíthatunk meg. Egyrészt felfigyelhetünk egy ellentmondásra, másrészt viszont világosan kiderül számunkra, hogy a misszálé mit gondol a misézés irányáról — anélkül, hogy ezzel kapcsolatban bármit is parancsolóan előírna. Az ellentmondás így ragadható meg: Az Általános Rendelkezések 262. pontja így szól: „A főoltár lehetőleg elmozdíthatatlan és felszentelt oltár legyen, amelyet a faltól elválasztva úgy kell felállítani, hogy könnyen körüljárható legyen, és a néppel szemben lehessen misézni.” Ugyanakkor „A nép részvételével bemutatott mise rendje” című fejezetben olyan előírásokat találunk, amelyek egyáltalán nem tételezik fel, hogy az oltár elhelyezése a néppel szembeni misézést kínálja és követeli.

Éppen ezért az 1991. évi hivatalos magyar nyelvű kiadás áttanulmányozása után ki merjük jelenteni, hogy a Misekönyv eleve feltételezi, hogy a szentmisét nem a néppel szembefordulva, hanem annak háttal állva mutatják be. És mindezt igazolni is tudjuk a következő —teljességre nem törekvő— idézetekkel, amelyek ebből a kiadásból valók.

— „A bevonulási ének végeztével a pap és a hívek állva keresztet vetnek, közben a pap a nép felé fordulva mondja:” (*Conversus ad populum, dicit ...*)

— A kenyér és bor följajánlása után a pap az oltárnál oldalt állva kezét mos. „107. Ismét visszatér az oltár közepére: a nép felé fordulva kiterjeszti, majd összeteszi kezét, és imádságra szólítja fel az egybegyűlteket: Imádkozzatok testvéreim ...” (*Stans postea in medio altaris, versus populum, extendens et iungens manus, dicit: Orate fratres ...*)

— A béke szertartásánál „a pap a nép felé fordulva karjait kitérve, majd összetéve, így szól: Az Úr békéje...” (*Sacerdos ad populum conversus, subdit: Pax Domini ...*)

— „Az ima befejeztével a pap térdet hajt, kezébe veszi a szentostyát, azt kissé fölemelve tartja a paténa fölött, és a nép felé fordulva mondja: Íme, az Isten Báránya ...”<sup>18</sup> (*Sacerdos genuflectit, accipit hostiam, eamque aliquantulum elevatam super patenam tenens, ad populum versus, clara voce dicit: Ecce Agnus Dei ...*)

— „116. Ezután az oltár felé fordulva halkán mondja: Krisztus Teste, őrizzen meg ...” (*Postea sacerdos ad altare versus, secreto dicit: Corpus Christi ...*)

— „122. Majd a pap a széknél vagy az oltárnál állva a nép felé fordul és mondja: Könyörögjünk!” (*Oratio post Communionem*)

— Elbocsátáskor: „*Sacerdos, versus ad populum, dicit: Dominus vobiscum ...*”<sup>19</sup>

Ezeket a példákat tehát azért hoztuk fel, hogy illusztráljuk: a misekönyv szerkesztője eleve feltételezte, hogy az áldozati cselekményt nem a hívek felé celebrálja a pap — hiszen különben mi értelme volna a fenti instrukcióknak?

<sup>18</sup> Itt helyesen (a hivatalos vatikáni kiadás szerint): „Íme, az Isten Báránya ...” (*Ecce, Agnus Dei ...*)

<sup>19</sup> A latin idézetek a Szent István Társulat által forgalmazott vatikáni kiadásból valók. (*Ordo missae ad usum fidelium*. Editio tertia. 1991. Reimpressio 1994.)

A megújított miseliturgia tehát indokolja, hogy a főoltárnál történő misézés (*versus absidem seu versus orientem*) esetén a pap a nép felé forduljon következő esetekben:

- a) Az egész igeliturgia végzésekor (az ambónál);
- b) *Orate fratres* (Imádkozzatok, testvéreim ... RMÁR 107);
- c) *Pax Domini sit semper vobiscum* (Az Úr békéje legyen veletek mindenkor ...);
- d) *Ecce Agnus Dei* (Íme, az Isten Báránya ... (RMAR 115);
- e) Az áldás és az elbocsátás alkalmával (az ambónál vagy a szédesznél)

Végül is hogyan misézzünk?

A római Istentiszteleti és Szentségi Fegyelmi Kongregáció (Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum) 2002. szeptember 25-én közzétett állásfoglalása a pap és az oltár helyzetéről leszögezi: nincs eltítva a „háttal” történő misézés.<sup>20</sup> A főoltárt, vagyis azt az oltárt, amelyen a legszentebb áldozatot bemutatják —ubi possibile sit (ahol lehetséges)— úgy állítsák fel, hogy körül lehessen járni — ez azonban nem állít kötelezettséget. „Akkor is, ha a pap versus populum misézik, mely törvényes és gyakori esetben ajánlott megoldás, az ő lelki magatartásának mindig versus Deum per Iesum Christum (Jézus Krisztuson át az Isten felé) kell irányulni, s ezzel az egész Egyházat képviselnie.” A pap szabadon választhatja meg, hogy a néppel szembefordulva (a „szembemisező” oltáron vagy a régi főoltáron, kelet felé fordulva kíván-e misézni. A katolikus hagyománynak —a fentebb kifejtett indokok miatt— ez utóbbi felel meg leginkább.

Mi hát a megoldás?

Akik a fenti gondolatmenetet eleve elvetik, azt mondják, hogy a kelet felé fordulást ma már nem lehet megkísérelni. „Valóban nem? A kozmosz ma már nem érdekel bennünket? Ma valóban olyan menthetetlenül magunk köré rendezkedtünk be? Nem éppen manapság fontos-e az, hogy az egész teremtéssel együtt imádkozzunk? Nem éppen ma fontos-e az, hogy a jövő és az újra eljövendő Úr reménységének dimenziója számára helyet adjunk, az új teremtésre vonatkozó dinamikát ismét a liturgia lényeges alakjaként ismerjük fel és éljük?”<sup>21</sup> Ha a kelet felé fordulás —pl. egy új templom esetében— megoldhatatlan, úgy —ajánlja Ratzinger bíboros— a kereszt jelenítheti meg ezt a belső irányultságot. „Ernek az oltár közepén kellene állni, és ez lehetne a pap és az imádkozó közösség számára a közös nézőpont.”<sup>22</sup> Ez pedig ott is könnyen kivitelezhető, ahol csak „szembemisező” oltár van: mindössze annyi a pap dolga,

<sup>20</sup> És ez értelemszerűen nem a tridentini, hanem az új, a „vatikáni” rítus szerinti misére értendő.

<sup>21</sup> Ratzinger: Uo. 74.

<sup>22</sup> Ratzinger: Uo. 75. A bíboros még megjegyzi: „Az utolsó évszázad valóban abszurd jelenségei között tartom számon azt, hogy a keresztet oldalt helyezték el. Ezáltal akarták szabaddá tenni a pap számára a látást. Zavar a kereszt az Eucharisztia alkalmával? Fontosabb a pap, mint az Úr? Ezt a tévedést a lehető leggyorsabban ki kell javítanunk, erre újabb átépítések nélkül is van lehetőség. Az Úr a vonatkoztatási pont.” Uo. 75–76.



hogy az oltárnak a nép felőli oldalára álljon, a megfelelő méretű oltárkeresztet —s nem a sokfelé elterjedt „műtyüroket”— és a gyertyatartókat pedig a másik oldalra, az oltár közepére tegye. Így mindannyian, misézők és hívek egyaránt a szent keresztre tekinthetnek: a megfeszített Krisztusra, akinek véres áldozata vér nélkül újul meg az oltáron. (Ez a mód látható a borítón is 1508-ból, az esztergomi misekönyvből.)

S befejezésül gondoljuk végig: Magyarország templomainak 90%-a a zsinat előtt épült: díszes, többnyire barokk templomok, főoltárral, tabernákulummal. Ezeket az oltárokat —a reform következtében— „megduplázták”, hiszen a szembemiséző oltárok felállítása járványszerűen terjedt. Így jött létre az a helyzet, hogy a díszes oltárok használaton kívül, mintegy színházi díszletként állnak a háttérben, miközben a pap a szentély közepén egy kevésbé oltárszerű, sokszor inkább konferenciaasztalra, tanári katedrára vagy még rosszabb esetben stelázsra emlékeztető „valamin” mutatja be a Szent Áldozatot. Egy szentélyben két oltár, néhány lépésre egymástól — ez józan ésszel logikátlan, teológiaiailag indokolatlan, művészettörténetileg pedig izléstelen gyakorlat.

Gondolatmenetünk summázataként megállapíthatjuk, hogy a II. Vatikáni Zsinat Liturgikus Konstitúciójának ürügyén, arra hivatkozva, egyértelműen nem megparancsolva, de divattá téve elterjesztett szembemisézés mai gyakorlata az Egyház hagyományában előzmény nélküli. Amit a hivatkozók (vö: Bugnini-bizottság) előzménynek tartottak (utolsó vacsora étkezési szokása stb.), arról a történettudomány bebizonyította, hogy nem az. A szembemisézés történeti hivatkozási alapja ezzel megszűnt, de nem kevésbé ingatag a teológiai sem. Negyven évvel a Zsinat után úgy látszik, hogy a misézés (az áldozati liturgia) irányának megfordítása nemcsak téves volt, hanem káros is: hozzájárult a liturgiában a szubjektivizmus és a naturalizmus elterjedéséhez. A naturalizmus a liturgia humanizálásával, emberközpontúvá-tételével, a szubjektivizmus pedig a dogma helyett az egyénileg megélt vallásos élmény előtérbe helyezésével ártott leginkább. A Zsinat utáni gyakorlat megszerkesztői nem tartották be a tanulmányunk élén idézett konstitúció 23. pontját: olyan újítást vezettek be, amely nem eredményezte az Egyház valódi és biztos lelki hasznát, és nem következett szervesen az előzményekből.

A misézés irányának megváltoztatása és elterjedése tehát nem más, mint egy divat globalizációja.

De —a történelem tanít erre— a divatok elmúlnak.